

DOI: 10.46340/eujem.2020.6.2.3

Світлана Урванцева, к. е. н.**Віталій Кузьменко***ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана», Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Svitlana Urvantseva, PhD in EconomicsORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0632-0190>*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine***Vitalii Kuzmenko**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2215-6439>*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine*

ANALYSIS OF INSTITUTIONAL ENVIRONMENT FOR INVESTMENT ACTIVITY'S PUBLIC FINANCING IN UKRAINE USING INTERNATIONAL RATINGS

Three subgroups of the institutional structure within public financing of economic entities' investment activity are defined in the article.

The institutional environment analysis is provided as an assessment of Ukrainian positions within the following rankings: Doing Business, Index of Economic Freedom, Corruption Perceptions Index, Global Competitiveness Index 4.0.

The techniques and key indicators that are integral components of the above-mentioned ratings are explored within the current research.

It is determined that international experts evaluate Ukraine as a country with poorly developed institutions, unstable financial system and macroeconomic indicators. However, many international experts define the increase in corporate governance (protection of minority shareholders), steps to settle bankruptcy, the tax system reform, increase of the open budgets use, improvement of conditions for opening and doing business within the country as recent achievements.

Keywords: institutions, institutional environment, public financing, investments, investment activity, innovation potential, competitiveness, international ratings.

Постановка проблеми. До проблем структурного спрощення та послаблення потенціалу розвитку економіки України, за рахунок її швидкої деіндустріалізації, глибокої кризи в інвестиційній сфері, а також геополітичного конфлікту на Сході країни, початок 2020 року додав новий виклик – посилення економічної кризи у зв'язку з глобальним поширенням коронавірусної інфекції.

Відтак збереження людського потенціалу й конкурентоспроможності української економіки вимагають скоординованих дій гілок влади у напрямку формування виваженої, спрямованої на результат, державної інвестиційної політики (у складі пакету комплексних антикризових реформ). Вбачаємо, що її впровадження має відбуватись на основі справедливого розподілу ресурсів і можливостей між усіма членами суспільства, закріпленого у формальних правилах й неформальних інституціях. Означені дії передбачають подальшу розбудову інституційного середовища державного фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання на засадах системного розвитку економічної, екологічної та соціальної сфер життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку інституційного середовища та його впливу на функціонування політичних і економічних систем присвячені праці багатьох зарубіжних й вітчизняних науковців. Зокрема контури теорії інституцій та інституційної зміни змальовано в роботах Р. Коуза (R. Coase), Д. Норта (D. North), Р. Томаса (R. Thomas),

Дж. Ходжсона (G. Hodgson), Г. Скоога (G. Skoog) та інших зарубіжних інституціоналістів і неоінституціоналістів. Проблеми діагностики та інституційного забезпечення структурної трансформації національних економік розкривають у своїх працях сучасні науковці: А. Аузан, Т. Гайдай, П. Лемещенко, А. Мельник, Е. Прушківська, М. Хуторна, Г. Цветкова, А. Шастітко, Ю. Шкворець та ін. Разом із тим, на сьогодні залишаються питання оцінки впливу сформованих інституцій на функціонування економічної системи, а також їх можливостей зменшити невизначеність в період перманентних економічних катаклізмів.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження методики та ключових індикаторів, які виступають складовими інтегральних показників міжнародних рейтингових оцінок, таких як: індекс легкості ведення бізнесу, глобальної конкурентоспроможності країн, індекс економічної свободи, рівня корупції у державному секторі. А також, на основі їх аналізу, здійснити оцінку ефективності інституційного середовища державного фінансування інвестиційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз інституцій державного фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання варто розпочати з цитати лауреата Нобелівської премії Р. Коуза, який досить вдало охарактеризував їх значення в ринковій економіці: «Ніяка маломальськи осмислена ринкова економіка неможлива без відповідних інституцій»¹.

За визначенням іншого лауреата Нобелівської премії Д. Норта: «інституціями є правила гри в суспільстві, а точніше придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне річище. І як наслідок, вони структурують стимули в процесі людського обміну – політичного, соціального чи економічного. Інституції визначають та обмежують сукупність варіантів вибору для індивідів. Головна роль інституцій в суспільстві полягає в тому, щоб зменшити невизначеність через встановлення постійної (правда, не обов'язково ефективної) структури людської взаємодії»². Даного підходу до визначення притримуються і українські вчені, так А. Мельник підкреслює, що «з позицій інституційної економіки під інститутами розуміються всі структури і правила, які регулюють поведінку та забезпечують умови реалізації очікувань економічних агентів, визначають характер господарської й соціальної взаємодії»³.

У процесі розвитку економіки відбувається поступова зміна інституцій та вдосконалення всього інституційного середовища. Це стосується як формальних правил (нормативні акти, судові прецеденти), організацій, так і неформальних інституцій (соціальні умови, традиції). Дослідивши наукові здобутки таких авторів як А. Аузан⁴, П. Лемещенко⁵, Е. Прушківська⁶, М. Хуторна⁷, Г. Цветкова⁸, А. Шастітко⁹, Ю. Шкворець¹⁰ можна дійти висновку, що інституційна конструкція державного фінансування інвестиційної діяльності включає три підгрупи, а саме:

1) до формальних інституцій державного фінансування інвестиційної діяльності відноситься законодавча база, регулюючі норми і правила; політичні рішення, пов'язані з реалізацією інвестиційної діяльності;

¹ Coase, R. H. (1991) Nobel Lecture: The Institutional Structure of Production. *Lecture to the memory of Alfred Nobel*, December 9 <http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1991/coase-lecture.html> (2020, січень, 29).

² Норт, Д. (2000) *Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки*. Київ: Основи, 198.

³ Мельник, А. Ф. (2012) *Структурні трансформації в національній економіці: проблеми діагностики та інституційного забезпечення*. Тернопіль: ТНЕУ, 532.

⁴ Аузан, А. А. (2005) *Інституціональна економіка*. Москва: Инфра-М, 415.

⁵ Лемещенко, П. С., Сидорова, А. М. (2013) *Неформальные институты и рыночная реформа в Беларуси: эволюция, противоречия, стратегия: научное издание*. Минск: Мисанта, 99.

⁶ Прушківська, Е. В. (2013) Роль формальних і неформальних інститутів у формуванні секторальної структури. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*, 1 (6), 275-282.

⁷ Хуторна, М. Е. (2019) Індикативний підхід до оцінки результативності забезпечення фінансової стабільності кредитних установ на основі діагностування інституційного середовища. *БІЗНЕСІНФОРМ*, 4, 320-334 doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-320-334>.

⁸ Цветкова, Г. С. (2013) Взаимодействие формальных и неформальных институтов рынка: теоретико-методологические аспекты. *Теория и практика общественного развития*. 9, 287-292.

⁹ Шастітко, А. Е. (2002) *Новая институциональная экономическая теория*. Москва: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 591.

¹⁰ Шкворець, Ю.Ф. (2016) *Програмно-цільове управління формуванням і реалізацією державних пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку (методологія, методи та інституційні механізми)*. Київ: ІІІ Сердюк В.Л., 804.

2) до організацій, які виникають і розвиваються на інституційних засадах, варто віднести наступні: спеціалізовані державні фінансово-кредитні установи, що забезпечують реалізацію інвестиційних проєктів; організації, що здійснюють їх аналіз та експертизу тощо. Як правило такі установи набувають вигляду державних цільових фондів, що являють собою форму перерозподілу та дієвого використання фінансових ресурсів, залучених державою для фінансування найважливіших суспільних потреб. Державних цільових фондів в Україні налічується близько 22, але фінансуванням інвестицій та інновацій безпосередньо займаються наступні: Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву; Національний фонд досліджень України (Державний фонд фундаментальних досліджень); Державний інноваційний фонд; Фонд підтримки селянських (фермерських) господарств; Державний фонд регіонального розвитку; Державна інноваційна фінансово-кредитна установа;

3) неформальні інституції – це неписані та не задокументовані у текстах офіційних документів, утворені історично соціальні механізми і правила взаємодії структур різних рівнів.

Динаміка державного фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання визначається динамікою і мінливістю інституційного середовища. Прогресивний розвиток державної підтримки інвестиційних проєктів неможливий без прогресивного розвитку інституцій та організацій. Однак треба мати на увазі, що інституційна система неоднорідна. Вона містить елементи, які як сприяють розвитку (ефективні права власності, механізми, що забезпечуються надійною інформацією та інше), так і елементи, що підтримують неефективну діяльність (обмеження, які породжують монополізм; значна кількість інституцій, які збільшують трансакційні витрати та ін.).

Так Д. Норт вважає, що: «у будь-якому суспільстві завжди складається «суміш» з ефективних та неефективних інституцій і саме співвідношення між ними визначає в кінцевому рахунку траєкторію його розвитку»¹. З огляду на брак статистичних даних, що дозволили б зробити висновки про ефективність сформованих формальних і неформальних інституцій, а також механізмів дотримання встановлених правил у сфері державного фінансування інвестиційної діяльності, аналіз інституційного середовища в Україні проведемо на підставі оцінки зміни позицій країни у міжнародних рейтингах. На основі глобального та міжкраїнного порівняння проаналізуємо позиції України у таких рейтингах, як: Doing Business, Index of Economic Freedom, Corruption Perceptions Index, Global Competitiveness Index.

1. Doing Business – рейтинг, що обраховується з 2003 р.; в рамках його визначення проводиться збір та аналіз комплексних даних за 10 напрямками (індикаторами) для зіставлення умов регулювання підприємницької діяльності між країнами і в динаміці. Позиції України у рейтингу “Doing Business” на початок 2006-2020 рр. представлено на рис. 1.

Згідно з цим рейтингом на початку 2020 р. Україна займала 64 місце серед 190 країн (за шкалою від 0 до 100 сприятливість умов ведення бізнесу в країні оцінено на 70,2 бали). Найпозитивнішими сторонами ведення бізнесу в Україні є отримання дозволів на будівництво (20-те місце), доступ до кредитів (37-ме місце), захист міноритарних інвесторів (45-те місце). За швидкістю і процедурами відкриття бізнесу Україна посідає 61-ше місце, реєстрації власності (майна) – 61-ше місце, системі оподаткування – 65-те місце, забезпечення виконання контрактів – 63-те місце, зовнішньої торгівлі – 74-те місце, підключення до електромереж – 128-ме місце, процедурою банкрутства – 146-те місце.

За останній рік Україна суттєво поліпшила бізнес-клімат, це відбулось за рахунок покращення ведення бізнесу за 8-ма індикаторами. Приріст за показником «Захист міноритарних інвесторів» («+» 2%) продемонстровано завдяки відкриттю інформації про кінцевих бенефіціарів. За рахунок введення системи онлайн-повідомлень, усунення вимог щодо найму незалежного проєктанту й інженера технагляду, і зменшення вартості дозволів на будівництво в межах Києва – за показником «Отримання дозволів на будівництво» Україна має приріст «+» 3,9%. Погіршення показників за 2019 р. спостерігається тільки за 2-ма індикаторами: реформами в податковій системі «→» 1,3% та процедурою банкрутства «←» 0,3%. Однак на загальну позицію в Рейтингу України вплинули й істотні позитивні зміни в інших країнах, адже багато з них у своїх внутрішніх регулюваннях орієнтуються на рейтинг “Doing Business”. Так, за статистикою Світового банку за 16 років існування цього рейтингу було впроваджено 3500 реформ; з 02.06.2017 р. по 01.05.2018 р. 128 країн впровадили

¹ Капелюшников, Р. (2004) Неинституционализм. *Отечественные записки*. 6 <<http://www.strana-oz.ru/2004/6/neoinstitutionalism#s1>> (2020, лютий, 27).

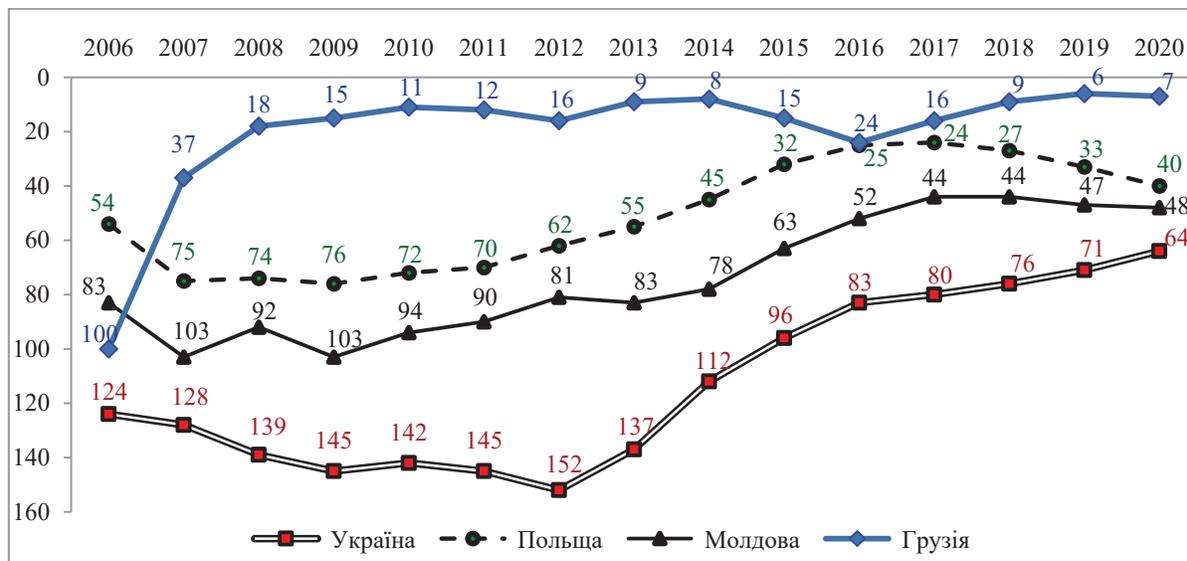

Рис. 1. Динаміка позицій України у рейтингу “Doing Business”

Джерело: складено авторами за даними¹

рекордні 314 реформ, що покращують регулювання у всіх сферах, які вимірюються для рейтингу “Doing Business”. Водночас треба підкреслити, що Україна залишилася на другому місці у світі за темпами зростання показників у рейтингу².

Проведений аналіз комплексних даних по Україні, що формують 10 індикаторів рейтингу “Doing Business”, дає можливість зробити акцент на вирішенні наступних завдань: а) підвищити якість системи управління земельними ресурсам, зменшити кількість процедур при реєстрації власності; б) зменшити час, витрачений на підготовку, подання звітності та сплату (або утримання) податку на доходи корпорацій, податку на додану вартість та відрахувань на соціальне забезпечення (з 328 годин на рік до показника по Європі 213 годин); в) знизити сумарну податкову ставку для підприємств (частка податків і обов’язкових відрахувань, які має сплачувати підприємство на другий рік роботи, від комерційного прибутку підприємств) з 45,2% до середнього рівня по Європейським країнам – 31,7%; г) збільшити відсоток дорослого населення і компаній, інформація про запозичення яких за останні 5 років міститься в державному кредитному реєстрі (з 2,4% хоча б до показника по Європі – 24%); д) підвищити ефективність нормативно-правової бази у процедурах банкрутства (відкриття провадження у справі про неспроможність, управління майном боржника, процедури реорганізації і з прав кредиторів). Це створить передумови для збільшення відсотку повернення коштів заявникам вимог (кредиторам, податковим органам і співробітникам) з неплатоспроможної компанії (з 9,0 до рівня Європейських країн – 38,5%; в Норвегії цей показник становить – 92,9%).

2. Index of Economic Freedom – рейтинг країн світу, що характеризує рівень економічної свободи. Вказаний індекс розраховується на підставі 12 показників, згрупованих у чотири кластери: 1) верховенство права (захист прав власності, ефективність судової системи, урядова сумлінність); 2) обмеження уряду (податковий тягар, державні витрати, фіскальне здоров’я); 3) регуляторна ефективність (свобода бізнесу, свобода ринку праці, монетарна свобода); 4) відкритість ринків (свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода)³. Місце України та країн-сусідів у даному рейтингу демонструє табл. 1.

¹ Doing Business (2020). Homepage <<https://www.doingbusiness.org/>> (2020, березень, 14).

² Doing Business (). Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України <<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=05376d6c-3772-4027-ac6f-73e33e2905a8&title=DoingBusiness2019>> (2020, березень, 14).

³ Економічний дискусійний клуб (2018). Україна за рівнем економічної свободи.

<<http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-za-rivnem-ekonomichnoyi-svobody-2018>> (2020, березень, 14).

Позиція України та деяких країн світу у Індексі економічної свободи у 2019 р.

Країна	Місце в рейтингу	Індекс економічної свободи	Верховенство права			Обмеження уряду			Регуляторна ефективність			Відкритість ринків		
			захист прав власності	ефективність судової системи	урядова порядність	податковий тягар	державні витрати	фіскальне здоров'я	свобода бізнесу	свобода ринку праці	монетарна свобода	свобода торгівлі	свобода інвестицій	фінансова свобода
Грузія	16	75,9	65,9	54,6	58,5	87,1	73,6	93,9	85,8	76,6	76,0	88,6	80,0	70,0
Литва	21	74,2	73,6	61,2	47,8	86,4	65,1	97,3	75,2	63,6	84,6	86,0	80,0	70,0
Польща	46	67,8	62,3	44,0	49,8	74,9	48,8	86,4	65,4	63,9	82,1	86,0	80,0	70,0
Казахстан	59	65,4	59,3	56,1	40,3	93,4	83,7	41,0	73,9	86,2	70,9	80,0	50,0	50,0
Угорщина	64	65,0	60,9	45,2	35,3	78,6	31,7	85,0	61,1	64,7	81,8	86,0	80,0	70,0
Туреччина	68	64,6	55,8	49,8	41,2	76,4	65,1	92,2	66,0	49,2	70,0	79,6	70,0	60,0
Молдова	97	59,1	55,2	29,6	25,4	85,4	59,1	92,0	67,0	39,0	73,5	78,0	55,0	50,0
Росія	98	58,9	52,4	45,1	36,6	89,4	62,3	86,6	78,4	52,5	65,1	77,8	30,0	30,0
Білорусь	104	57,9	55,2	51,7	37,7	89,4	41,3	85,4	75,0	75,3	67,0	76,4	30,0	30,0
Україна	147	52,3	43,9	31,5	29,6	81,8	46,9	82,6	66,1	46,7	58,6	75,0	35,0	30,0

Джерело: складено авторами за даними¹

За даним індексом у 2019 р. Україна набрала 52,3 бали і посіла у рейтингу 147-ме місце із 180 країн світу, що асоціюється з групою країн з «переважно невилною економікою». До групи країн з «вилною економікою» увійшли Гонконг, Сінгапур, Нова Зеландія, Швейцарія ін., що мають більше 80 балів. Слід відмітити, що протягом всієї історії існування цього рейтингу (починаючи з 1995 р.) значення Індeksu України жодного разу не перевищувало 56 балів зі 100 можливих. На сьогодні Україна займає 44-те місце серед 44 країн європейського регіону, а її загальний бал нижче регіональних і середньосвітових значень².

За 2019 р. Індекс економічної свободи підвищився на 0,4 бали. Водночас стримуючий вплив та його рівень мали низькі бали за такими показниками, як урядова порядність (відсутні кримінальні покарання за корупцію, що посилює її ендемічність), ефективність судової системи (яка знаходиться в Україні під значним політичним впливом), свобода інвестицій, фінансова свобода, державні витрати і захист прав власності, а також свобода ринку праці.

Віднесення України до груп країн з «переважно невилною економікою» свідчить про низький рівень економічної свободи і відсутність дієвих формальних інституцій й ефективних механізмів реалізації встановлених правил. Не зважаючи на прийняття Законів «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 р. №192-VIII, «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402 – VIII, «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень інших органів» від 2 червня 2016 р. № 1403 – VIII, «Про виконання провадження» від 2 червня 2016 р. № 1404 – VIII та інших нормативних актів якими передбачено запровадження інструментів забезпечення незалежності суддів, підвищення вимог до них, а також втрату можливості політичними

¹ Index of Economic Freedom (2020). *Country Rankings* <<https://www.heritage.org/index/ranking>> (2020, березень, 14).

² Index of Economic Freedom (2020). *Country Rankings* <<https://www.heritage.org/index/ranking>> (2020, березень, 14).

інститутами впливати на призначення та звільнення суддів, за показником «ефективність судової системи» країна має 31,5 балів (зі 100 можливих). Нижчий рівень тільки за показником «урядова порядність» – 29,6 балів, що ще раз підкреслює високий рівень корупції у виконавчій гілці влади.

3. Corruption Perceptions Index (CPI, Індекс сприйняття корупції) – щорічний рейтинг країн світу, що складається Transparency International з 1995 р. Країни у рейтингу впорядковуються за показником рівня корупції, який базується на оцінках підприємців та аналітиків. 8 із 10 країн-лідерів у індексі CPI представлені переважно Західною та Північною Європою. Індекс оцінює корупцію лише у державному секторі. За 2018 р. Україна отримала 32 бали зі 100 можливих та піднялася в рейтингу з 130 на 120 місце. Сусіди України у рейтингу – Малі, Джибуті, Габон та Казахстан. Незначного підвищення позиції України у рейтингу, за словами експертів організації, вдалося досягнути за рахунок того, що у 2017-му українські антикорупційні органи (САП та НАБУ) направили до суду перші справи щодо підозр у корупції високопоставлених чиновників. Також серед причин, які сприяли незначному покращенню позиції України у рейтингу, називають реформу ринку газу, роботу реєстру електронних декларацій, реформи державних закупівель і використання системи ProZorro. Водночас, повільне зростання індексу України, пояснювали браком політичної волі керівництва країни до боротьби з корупцією та низьким рівнем довіри до українських судів і прокуратури.

За 2019 р. Україна втратила 2 бали (отримавши 30 б.) і посіла 126 місце зі 180 країн¹. Індекс CPI є комбінованим показником, що формується на основі різних досліджень (у 2019 р. використано 9 із 13 означених джерел даних). Оцінюючи ситуацію в Україні експерти Transparency International позитивно сприйняли прийняття Кодексу з процедур банкрутства та постанови Кабміну про проведення електронних аукціонів для продажу майна неплатоспроможних підприємств через систему ProZorro, а також зростання практики використання відкритих бюджетів (функціонування державного веб-порталу бюджетів для громадян).

У той же час, найбільше зниження в оцінці CPI відбулось за Global Insight Country Risk Ratings (з 2015 р. ці дані базуються на шести показниках управління Світового банку – Worldwide Governance Indicators²). Мова йдеться про зниження якості державного управління, високий ризик для компаній/домогосподарств зіштовхнутись із корупцією як при реалізації великих контрактів, так і при повсякденній роботі. Експерти Transparency International акцентують увагу на тому, що: «з початку 2017-го в Україні фактично відбувалося згорання процесу реформ і боротьби з корупцією. Влада дедалі активніше намагалася обмежити незалежність антикорупційних органів, затягувала запуск Вищого антикорупційного суду, створювала штучні законодавчі обмеження. Що говорити про політичну заангажованість НАЗК, провальну судову реформу та загалом відсутність реформ в органах правопорядку»³. Результати роботи нової команди, що розпочала свою діяльність з серпня 2019 р. будуть відображені у наступному рейтингу CPI.

4. Global Competitiveness Index 4.0 (GCI) – дослідження країн світу за показником економічної конкурентоспроможності, що вимірює готовність країн до четвертої промислової революції. Цей індекс розраховується за методикою Всесвітнього економічного форуму заснований на комбінації статистичних даних і результатів опитування керівників компаній та складається з більш ніж 100 змінних, що згруповані у 12 контрольних показників – компонент (Інституції, Інфраструктура, Проникнення ІТ і сучасних комунікацій, Макроекономічна стабільність, Охорона здоров'я, Освіта і професійна підготовка, Ефективність ринку товарів, Ефективність ринку праці, Розвиток фінансового ринку, Розмір внутрішнього ринку, Відповідність бізнесу сучасним вимогам та Інноваційний потенціал), які об'єднані 3-ма основними групами субіндексів: «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності», «Інновації та фактори вдосконалення».

Конкурентоспроможність України за 2004-2019 рр. не мала значних коливань та змін. Найкраще місце в рейтингу Україна посідала в 2006–2007 рр. (69-е), цей факт можна пояснити піднесенням економіки. 2012 р. – був найбільш позитивний у кількісному значенні індексу. У 2018 р. у рейтингу GCI Україна посіла 83-є місце, а у 2019 р. – 85-те місце (маючи однаковий рівень – 57 балів зі 100) (табл. 2).

¹ Transparency International (2019). *Індекс сприйняття корупції* <<http://cpi.ti-ukraine.org/#/>> (2020, березень, 19).

² Worldwide Governance Indicators (2020). *Homepage* <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/>>

(2020, березень, 19).

³ Transparency International (2019). *Індекс сприйняття корупції* <<http://cpi.ti-ukraine.org/#/>> (2020, березень, 19).

Позиції України та деяких країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 4.0

Країна	2012 (з 144 країн)	2013 (з 148 країн)	2014 (з 144 країн)	2015 (з 140 країн)	2016 (з 138 країн)	2017 (з 137 країн)	2018 (з 140 країн)	2019 (з 141 країни)
Україна	73	84	76	79	85	81	83	85
Грузія	77	72	69	66	59	67	66	74
Туреччина	43	44	45	51	55	53	61	61
Росія	67	64	53	45	43	38	43	43
Польща	41	42	43	41	36	39	37	37

Джерело: складено авторами за даними: ^{1, 2, 3}

Як зазначалось, у 2019 р. в рейтингу GCI Україна посіла 85-е місце. Серед 12 компонент, що формують індекс України, найнижчі значення по кількості балів та місцю у рейтингу серед 141 країни мають якість інституцій, макроекономічна стабільність, розвиток фінансового ринку та інноваційний потенціал.

Рівень розвитку інституцій оцінено в 47,9 балів і за цією компонентою Україна посіла 104 місце серед 141 країни. На низькому рівні в країні знаходяться наступні показники з цієї групи: соціальний капітал (118 місце), судова незалежність (105 місце, найкращий рейтинг має Фінляндія), ефективність правової бази в оскаржуваних правилах (95 місце), транспарентність і корумпованість (104 місце), права власності (128 місце, найкращий рейтинг має Фінляндія), захист інтелектуальної власності (118 місце), міцність стандартів аудиту та бухгалтерського обліку (118 місце), стабільність урядової політики (115 місце), довгострокова стратегія уряду (104 місце). Діяльність у державному сектор оцінено на середньому рівні, так обтяження державного регулювання (62 місце, найкращий рейтинг має Сінгапур), ефективність правової бази у вирішенні суперечок (88 місце), регулювання енергоефективності (53 місце). Водночас вище середнього в цій компоненті GCI оцінено: прозорість бюджету (39 місце), регулювання відновлюваної енергії (42 місце), система корпоративного управління (55 місце).

За компонентою GCI «Розвиток фінансового ринку» Україна у 2019 р. має 42,3 бали і посідає 136 місце серед 141 країни. Впродовж року Україна втратила 6,4 бали й 19 позицій у рейтингу. Це відбулось за рахунок погіршення наступних показників: внутрішнє кредитування приватного сектору (з 59,7% ВВП до 47,5% ВВП, це знизило позицію країни з 56 до 76 місця); ринкова капіталізація (з 20,3% ВВП до 4,0%, що погіршило позицію країни з 77 до 112 місця). Також на низькому рівні залишаються показники: фінансування МСБ (39,2 бали, 112 місце), стійкість банків (37,4 бали, 131 місце), розмір «неефективних» позик (54,5% від загальної суми кредитів, 139 місце зі 141 країни), розмір регулятивного капіталу банків (13,7% від загальної суми ризиків, 120 позиція).

На низькому рівні є оцінка компоненти GCI «Макроекономічна стабільність» в Україні (57,9 балів, 133 місце); за цією компонентою ми маємо значний рівень інфляційних очікувань та заборгованості. Найнижча оцінка (40,1 бал) в Україні за компонентою GCI «Інноваційний потенціал», хоча враховуючи значення цієї групи показників за країнами світу, Україна має 60 місце серед 141 країни (найвищі бали за цією компонентою мають Германия, Сінгапур, Японія, Корея). На високому рівні оцінюється рівень робочої сили, патентних заявок; водночас потребує уваги розвиток інноваційних компаній, кластерів, а також збільшення витрат на НДДКР (на сьогодні 0,4% ВВП).

¹ Економічний дискусійний клуб (2019). *Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018*. <<http://edclub.com.ua/analytika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>> (2020, березень, 19).

² World Economic Forum (2018). *The Global Competitiveness Report*. <<http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>> (2020, березень, 19).

³ World Economic Forum (2019). *The Global Competitiveness Report*.

<http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf> (2020, березень, 19).

Висновки. Проведене дослідження інституційного середовища в Україні на основі оцінки індексів конкурентоспроможності країни, економічної свободи, легкості ведення бізнесу, рівня корупції у державному секторі, дозволяє зробити наступні висновки. Міжнародні експерти оцінюють Україну як країну зі слабо розвиненими інституціями, нестійкими фінансовою системою і макроекономічними показниками. Низьким залишається рівень економічної свободи, відсутні дієві формальні інституції й ефективні механізми реалізації встановлених правил (захист прав власності, ефективна судова система). Довіра до українських судів, прокуратури, органів правопорядку є на низькому рівні. Акцентується на корумпованості влади й посиленні ендемічності враховуючи відсутність кримінальних покарань за корупцію. На низькому рівні залишається капіталізація фінансового ринку і стійкість банківської системи, завищеним є рівень проблемних кредитів.

Також доводиться констатувати, що тенденції державного фінансування інвестиційної діяльності та його структура обумовлені з одного боку політичною та економічною напругою в країні, а з іншого – зниженням рівня державних заощаджень внаслідок дефіцитного характеру державного бюджету та реалізації бюджетного фінансування інвестицій за залишковим принципом. Головні причини такої ситуації криються, на нашу думку, у недосконалості функціонуючої системи розподілу й перерозподілу централізованих інвестиційних ресурсів, що у свою чергу викликано непрозорим формулюванням основних напрямків державної інвестиційної політики та економічно недоцільною кількістю інвестиційних програм, які фінансуються з державного бюджету.

Разом із тим, здобутками останніх років міжнародні експерти називають підвищення рівня корпоративного управління (захист міноритарних акціонерів), кроки щодо врегулювання процедури банкрутства, реформи в податковій системі, зростання практики використання відкритих бюджетів, покращення бізнес-клімату в країні.

Отже, для підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу економіки необхідним є впровадження більш дієвих «правил гри» в інвестиційній сфері (сформувати ефективне інституційне середовище), що забезпечить меншу уразливість економіки від зовнішніх і внутрішніх шоків; транспарентність уряду; розробку і виконання довгострокової стратегії уряду на засадах сталого розвитку; формування ефективної судової системи, захищеної від політичного впливу; створення інноваційної екосистеми.

References:

1. Coase, R. H. (1991). Nobel Lecture: The Institutional Structure of Production. *Lecture to the memory of Alfred Nobel*, December, 9 <http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1991/coase-lecture.html> (2020, January, 27). [in English].
2. Nort, D. (2000). *Instytutsii, instytutsijna zmina ta funkcionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and economic performance]. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].
3. Melnyk, A.F. (2012). *Strukturni transformatsii v natsional'nij ekonomitsi: problemy diahnostryky ta instytutsijnoho zabezpechennia* [Structural transformations in the national economy: problems of diagnostics and institutional support]. Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].
4. Auzan, A.A. (2005). *Institucional'naja jekonomika* [Institutional economy]. Moscow: Infra-M. [in Russian].
5. Lemeshhenko, P. S., Sidorova, A. M. (2013). *Neformalnye instituty i rynohnaja reforma v Belarusi: jevoljucija, protivorechija, strategija*: nauchnoe izdanie [Informal institutions and market reform in Belarus: evolution, contradictions, strategy: scientific publication]. Minsk: Misanta. [in Russian].
6. Prushkivska, E. V. (2013). Rol formalnykh i neformalnykh instytutiv u formuvanni sektoralnoi struktury [The role of formal and informal institutions in shaping the sectoral structure]. *Biuletyn Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu* [Bulletin of the International Nobel Economic Forum], 1 (6), 275-282. [in Ukrainian].
7. Khutorna, M. E. (2019). Indykatyvnyj pidkhid do otsinky rezul'tatyvnosti zabezpechennia finansovoi stabilnosti kredytnykh ustanov na osnovi diahnostuvannia instytutsijnoho seredovyscha [Indicative approach to the evaluation of financial stability of credit institutions based on the diagnosis of the institutional environment]. *BIZNESINFORM* [BUSINESS INFORM], 4, 320-334. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-320-334> [in Ukrainian].
8. Cvetkova, G. S. (2013). Vzaimodejstvie formalnykh i neformalnykh institutov rynka: teoretiko-metodologicheskie aspekty [The interaction of formal and informal market institutions: theoretical and methodological aspects]. *Teorija i praktika obshhestvennogo razvitiia* [Theory and practice of social development]. 9, 287-292. [in Russian].
9. Shastitko, A. E. (2002). *Novaja institucionalnaja jekonomicheskaja teorija* [New Institutional Economic Theory]. Moscow: Jekonomicheskij fakultet MGU, TEIS. [in Russian].
10. Shkvorets, Yu. F. (2016). *Prohramno-tsilove upravlinnia formuvanniam i realizatsiieiu derzhavnykh prioritetiv naukovo-tekhnichnoho ta innovatsijnoho rozvytku (metodolohiia, metody ta instytutsijni mekhanizmy)* [Program-based management of the formation and realization of state priorities of scientific and technical and innovative development (methodology, methods and institutional mechanisms)]. Kyiv: Serd.k V.L. [in Ukrainian].

11. Kapel'jushnikov, R. (2004) Neoinstitucionalizm [Neoinstitutionalism]. *Otechestvennye zapiski* [Domestic notes], 6. <<http://www.strana-oz.ru/2004/6/neoinstitucionalizm#s1>> (2020, February, 27). [in Russian].
12. Doing Business (2020). *Homepage* <<https://www.doingbusiness.org/>> (2020, March, 14). [in English].
13. Doing Business (2020). *Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy* [Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine]. <<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=05376d6c-3772-4027-ac6f-73e33e2905a8&title=DoingBusiness2019>> (2020, March, 14) [in Ukrainian].
14. Economic Discussion Club (2018). *Ukraina za rivnem ekonomichnoi svobody* [Ukraine in terms of economic freedom in 2018]. <<http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-za-rivnem-ekonomichnoyi-svobody-2018>> (2020, March, 14). [in Ukrainian].
15. Index of Economic Freedom (2020). *Ranking* <<https://www.heritage.org/index/ranking>> (2020, March, 14). [in English].
16. Index of Economic Freedom. Ukraine (2020). *Index. Country. Ukraine* <<https://www.heritage.org/index/country/ukraine>> (2020, March, 14). [in English].
17. Transparency International (2019). Indeks spryjniattia koruptsii [Corruption Perceptions Index] <<http://cpi.ti-ukraine.org/#/>> (2020, March, 19). [in Ukrainian].
18. Worldbank (2020). *Worldwide Governance Indicators* <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/>> 2020, March, 19). [in English].
19. Economic Discussion Club (2020). *Pozytsiia Ukrainy v rejtynhu krain svitu za Indeksom hlobal'noi konkurentospromozhnosti 2017-2018* [Ukraine's position in the global competitiveness index] <<http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-rejtyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>> (2020, March, 19). [in Ukrainian].
20. World Economic Forum (2018). *The Global Competitiveness Report*. <<http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>> (2020, March, 19) [in English].
21. World Economic Forum (2019). *The Global Competitiveness Report* <http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf> (2020, March, 19) [in English].